

Romano džaniben

časopis romistických studií | 2 | 2015

Dokud budou na světě lidé, kteří usilují o změnu, nezmizí moje naděje.

Rozhovor s Kibou Lumberg

Kiba Lumberg (Kirsti Leila Annikki Lumberg, nar. 1956) je finská umělkyně, spisovatelka, kurátorka a lidskoprávní aktivistka.¹ Narodila se do finské romské rodiny, ale je známa pro svou kritiku tradičního života finských Romů. Svou rodinu opustila, když jí bylo teprve 13 let. V její tvorbě se odráží inspirace, kterou nachází ve svém romském původu a boji za práva etnických a sexuálních menšin, stejně jako kritický pohled na současnou společnost. Její dílo je ve Finsku velmi dobře známé a její obrazy a jiná umělecká díla byla prezentována i na mnoha výstavách v zahraničí, včetně obou romských prezentací na Benátském bienále (2007 a 2011).²

Postavení Kiby Lumberg mezi finskými Romy je velmi kontroverzní. Na mezinárodní romské i neromské umělecké scéně je známou umělkyní, ve své původní romské komunitě však není příliš vítaná. Finští Romové jsou známí svými konzervativními postoji a uzavřeností své komunity, a to je přesně to, co Kiba chtěla opustit, když ve třinácti letech odešla od své rodiny do dětského domova. Otevřená kritika těch aspektů romské kultury, se kterými se Kiba neztotožňuje, vyústila v konflikt s finskou romskou komunitou. Ta jako velmi uzavřená a částečně i silně nábožensky založená skupina nesouhlasí se způsobem, jakým Kiba prezentuje svou minulost a dětství v romské rodině. Scénáře televizních seriálů, knihy, komiksy a obrazy vytváří Kiba na základě svých vzpomínek. Prostřednictvím nich se dotýká témat, jejichž otevření vedlo k hlubokému konfliktu s finskými Romy.

Takto například mluví o své instalaci *Černý motýl*, která se stala jedním z jejích nejslavnějších děl. Pracuje v ní se sukní tvořící součást tradičního oděvu romských žen a skrze ni se vyjadřuje k postavení žen ve společnosti obecně: „Černý motýl odráží způsob, jakým jsou definovány ženy v tradičních společnostech. Konkrétně se zabývá striktními pravidly oblékání a tím, jak tato pravidla omezují jejich šance rozvíjet vlastní identitu. Ženám je přisouzena jedna podoba, kterou

1 V České republice bylo dosud dílo Kiby Lumberg představeno jen velmi kuse. Text Zotlána Becka věnovaný její instalaci „Černý motýl“ na Bienále v Benátkách v roce 2007 vyšel na stránkách časopisu *Romano džaniben* (2011, č. 1), český překlad (Tereza Maria Ciesla) krátkého úryvku z první části její trilogie *Memessa* (viz níže) doprovázený stručným medailonem (Karolína Ryvolová) otiskl časopis *A2* (2014, č. 9) – pozn. red.

2 Z umělců, kteří svá díla v prvním romském pavilonu „Paradise Lost“ na Benátském bienále v roce 2007 představili, byli již na stránkách časopisu *Romano džaniben* prezentováni Gabi Jimenez (řílaj 2008) a Delaine a Damian Le Basovi (řílaj 2009). K tématu viz též texty Ladislavy Gažiové a Karolíny Ryvolové (jevend 2007) – pozn. red.

by měly přijmout. Stejně jako se od nich očekává, že budou akceptovat tradiční způsob oblékání, měly by dodržovat i pravidla komunity a zachovávat tradice v takové formě, v jaké jsou přenášeny z generace na generaci již po staletí, a nesnažit se o změnu vlastního postavení. Tím, že se ženy oblékají výrazně nápadným způsobem, jsou rovněž nuceny se odlišovat od okolní společnosti. Nemohou splynout s davem – být jako všichni ostatní. Udržování tradic a tradičního životního stylu ženám rovněž znemožňuje docílit změny, integrovat se do společnosti, a zajistit si tak lepší životní příležitosti.“

Cesta Kiby Lumberg k umění a sebevyjádření pomocí uměleckých prostředků započala již v jejím dětství:

„Přijde mi, že si můj život vybral tuto cestu sám. Od raného dětství jsem byla velmi tvrdohlavá a neústupná. Existují lidé, jejichž budoucí život je určen již v okamžiku narození. Podmínky života dítěte do značné míry závisí na podmínkách, ve kterých žijí jeho rodiče, ať už se narodí kdekoliv na světě. Ale nějakým způsobem jsou při narození přítomny i šance a štěstí, které budou ovlivňovat jeho budoucí život a směřování.

Já sama pocházím z chudé rodiny. Můj původ je velmi pestrý. Po matce i po otci jsem Romka, ale kromě toho máme v rodině mého otce i židovské předky, z matčiny strany mi zas v žilách koluje krev švédských rybářů. Díky naší rodinné historii tedy vnímám rozmanité energie, které mě ovlivňují. Pokud si dítě uvědomuje život kolem sebe, a to se může stát již ve velmi raném věku, může dojít k poznání, že nechce pokračovat ve způsobu života svých rodičů nebo sourozenců. Naučila jsem se mluvit velmi pozdě, když mi byly tři roky. Ale zase jsem už rovnou mluvila v celých větách. Jedna z prvních věcí, co jsem řekla, byla, že chci pryč.“

Kiba se setkávala s uměním v jeho různých podobách od útlého věku. „Můj bratr byl o sedm let starší a já jsem se přes něj seznamovala s komiksem. To mě velmi ovlivnilo. Obdivovala jsem komiksy jako je Robin Hood³, Kouzelník Mandrake⁴, Tex Willer⁵, Fantom⁶ a Akim⁷. Tyto komiksy pro mne nebyly důležité jen na mé umělecké cestě, ale významně ovlivnily celý můj život.“

Kiba věří, že její potřeba skrze umělecká díla a psaní sdělovat příběhy je ovlivněna vyprávěním jejího otce, který tedy tak ovlivnil i její uměleckou kariéru. Byl

3 Robin Hood Tales (autorem Sven Elven), komiks vycházel ve Velké Británii v letech 1951–1963, ve Finsku mezi lety 1957 a 1971, pozn. aut.

4 Mandrake The Magician (autoři Lee Falk a Phil Davis), finsky Taika-Jim, vycházel ve třicátých letech v USA, pozn. aut.

5 Italský komiks (pův. autoři Gian Luigi Bonelli a Aurelio Galleppini) vydávaný od roku 1948, ve Finsku vycházel mezi lety 1953 a 1965 a dále od roku 1971 až do současnosti, pozn. aut.

6 The Phantom (autorem Lee Falk), finsky Mustanaamio, americký komiks vycházející od roku 1936, ve Finsku byl poprvé vydán v roce 1940, pozn. aut.

7 Italský komiks (autoři Roberto Renzi a Augusto Pedrazza), vycházel mezi lety 1950 a 1967, ve Finsku byl vydáván v letech 1977 a 1978, pozn. aut.

výborným vypravěčem a Kiba v dětství ráda poslouchala příběhy z jeho života. Slyšela od něj mnoho příběhů, které se odehrály na různých místech, za různých okolností, v různých dobách. Její otec a jeho rodina pocházela z Karélie, oblasti, která nyní spadá pod Rusko, z malého městečka Johannes, ležícího 30 kilometrů jižně od Vyborgu (finsky Viipuri). Předkové ze strany otcovy babičky byli Židé z Petrohradu. Kiba si svého otce pamatuje jako laskavého člověka, který někdy hodně mluvil, jindy byl zase klidný a tichý. Přestože jeho matka uměla číst a psát, on sám se to nenaučil, a své příběhy tak vyprávěl a předával jen ústní formou. Podle Kiby byl její otec člověkem mnoha talentů, dělal od všeho něco. V mládí byl tanečníkem a jezdil po vystoupeních do měst až u Černého moře, byl rovněž zručným truhlářem. Kiba o něm mluví také jako o léčiteli a jasnovidci. Když se díval na lidi, viděl v nich více než jen to, co je běžnému člověku patrné na první pohled. Kiba například vzpomíná, jak jí otec říkal, že člověku může prozradit mnohé o osobnosti cizích lidí, když pozoruje, jak chodí. Jiným jeho způsobem, jak se dozvědět něco o lidech, jejich charakteru a chování, bylo porovnávat je se zvířetem, které připomínají.

Pro své vyjádření používá Kiba celou řadu uměleckých forem – je proslulá jako malířka, má za sebou také několik performancí, pracovala na komiksových knihách, publikovala trilogii o životě a dospívání romské dívky. Je známá také svým scénářem pro čtyřdílný seriál finské televize *Tmavá a zářivá krev* (*Tumma ja hehkuva veri*, 1997), který skrze každodenní příběhy a životní zápasy mladé romské dívky kriticky nahlížel život finských Romů. Představoval první pokus přivést prostřednictvím televize pozornost veřejnosti k tématu romských tradic a vyvolat o něm diskusi. Cílem nebylo dokumentárně popisným způsobem poskytnout co nejpřesnější informace o životě finských Romů, ale z humorné perspektivy a zábavnou formou na tuto komunitu veřejnost upozornit. Zejména v literárních pracích Kiby Lumberg jsou patrné silné autobiografické prvky. Velká část jejich uměleckých děl se vztahuje k romským tématům, ona sama ale nemluví o jednom konkrétním zdroji inspirace. Říká, že její umělecká díla odrážejí její potřebu vkládat do nich témata, která jsou pro ni důležitá.

Na poli umění nalézá Kiba inspiraci v dílech celé řady umělců, ale jedním z nejpozoruhodnějších malířů je pro ni maďarský romský umělec István Szentandrassy, jehož renesanční styl na ni velmi zapůsobil. Kiba k tomu říká: „Pracuje na velmi vysoké profesionální úrovni. Zamilovala jsem se do jeho mystických olejomalb. Vážím si ho za to, že má tak široké znalosti, a úroveň jeho umění je rozhodně něčím, na co může být člověk hrdý. Samozřejmě jsou tu i jiní vysoce kvalitní umělci, ale jeho považuji za absolutní špičku.“ Kiba se s jeho obrazy seznámila během Benátského bienále v roce 2007, na kterém oba představovali své dílo v rámci Romského pavilonu. Kiba se s ním nepotkala osobně, ale jeho klasické a mystické práce byly pro ni překvapením, neboť mnozí z romských umělců jsou amatérští malíři a tak vysoké profesionální úrovni nedosahují.

„Co se týče angažovanosti romských umělců v moderním umění, jsme stále na začátku. Existuje jen hrstka profesionálních umělců a pár těch, kteří se pohybují na amatérské úrovni. Celkovou úroveň je nutné pozvednout. Zejména prohloubením vzdělávání v oblasti umění. Umělci potřebují profesionální vedení a rozšíření možností svého vzdělávání. Ale i tak už teď máme na scéně skutečné skvosty. Jsou to stále první krůčky, takže potřebujeme ještě čas, než budeme moci mluvit o celkově lepší úrovni a o větším počtu romských profesionálních umělců. Je důležité, aby umělcovo dílo mělo vzrůstající úroveň a aby bylo něčím velkolepým, co stojí za to zažívat bez ohledu na to, kolik času uběhlo od jeho vzniku, nebo jaké je kulturní zázemí konkrétního umělce.“

Kiba věří, že právě vzdělávání dětí i dospělých v oblasti umění je klíčové pro to, aby lidé začali více vnímat umění a kulturu obklopující jejich životy. Díky tomu se pak může pole romského umění rozšířit do různých směrů, najít si svůj svébytný styl. „Romská umělecká scéna se stane takovým vlastním New Yorkem. Je to možné. Vidím v romském umění velký potenciál. Mezi Romy je tolik mytologie a mysticismu. Romové mají nad sebou hvězdu, která je vede a provází, a pokud na sobě budou hodně pracovat a změní některé své tradiční společenské hodnoty, mohl by se odhalit jejich skutečný potenciál.“

Kiba poukazuje na to, že umění pocházející z různých zemí má své charakteristické rysy, stejně jako díla uměleckých skupin, jejichž členové sdílejí stejné názory na umění a na svět, ale pocházejí z různých míst. Romské umění podle ní až dosud nemá nijak silnou společnou identitu, jelikož jednotliví romští umělci pocházejí nejen z různých zemí, ale i z různých kulturních a společenských prostředí. Umělecké vyjádření daného člověka je také silně ovlivňováno výchovou, které se mu dostalo. Kiba ale věří, že v budoucnu vznikne silnější a jednotnější hnutí romských umělců, zejména díky vzdělávání umělců na profesionální úrovni a díky nalezení výraznějšího společného projevu. Umělci, stejně jako všichni ostatní, mohou jako lidé představovat průsečíky několika různých identit a pro Kibu je velmi důležité právě proniknutí tohoto fenoménu do umění. Důležitou otázkou je, do jaké míry romská etnická identita překrývá národní identitu daného člověka. Maďarský umělec může být více ovlivněn svou vlastní zemí, místními tradicemi a způsobem života a vyjadřovat se stylem, který se více podobá projevu jiných maďarských umělců, než Romů z jiných států. Kiba je toho názoru, že romští umělci nejsou ještě oceňováni tak vysoce, jako umělci z jiných kulturních prostředí. Zmiňuje příklad Židů jako národa, který také vždy žil po celém světě, ale zároveň má silnou a respektovanou židovskou identitu. Jako příklad osobních cílů umělce jmenuje Kiba Fridu Kahlo: „Měla vlastní silný styl a díky kombinaci svých rozdílných identit dosáhla jedinečného výsledku, který je široce oceňován právě v jeho osobitosti. Kombinovala židovské a křesťanské prvky se symboly z mexické mytologie, vyjadřovala se pomocí zářivých barev, dramatického symbolismu a naivního stylu.“

Podle Kiby je také důležité, aby bylo pole romského umění otevřené různým Romům, bez ohledu na jejich původ či prostředí. To je zásadní zejména ve Finsku, kde se mnozí Romové hlásí k novým křesťanským církvím nebo dodržují přísná pravidla konzervativní komunity, což jim dle Kiby nedovoluje se svobodně umělecky vyjadřovat a být tím, kým jsou. Kiba ve svém díle mluví za mnoho lidí, jejichž život se skládá z různých identit a kteří jsou součástí více komunit, které se navzájem nemusí akceptovat. „Neměli bychom zapomínat ani na homosexuály. Nadaní lidé mají často komplexní identity. Já sama o těchto věcech mluvím otevřeně. Duše člověka je složena z mnoha identit, včetně těch genderových. Skrze lásku a pozitivní energii by Romové mohli ve světě dojít ocenění. Člověk se rozvíjí prostřednictvím lásky. A láska nemá jen jednu stranu a jednu formu. Hlásíme se k různým náboženstvím, ale všichni víme, co je láska. Takhle bychom mohli vychovat otevřenější lidi a vybudovat silnější společnost. Nejsem nijak nábožensky založená, ale za dobrý vzor a příklad pro nás všechny považuji Ježíše. Byl disidentem, který poukazoval na důležitost lásky a rozvoje, na rozdíl od zdůrazňování strachu a diskriminace.“

Kibu rovněž znepokojuje obecná úroveň života Romů po celé Evropě. Myslí si, že vše musí začít u vzdělávání, aby lidé měli šanci na lepší start v životě a získat vyšší vzdělání, než jaké mají v dnešní době. Tím pádem by měli i větší možnost najít zaměstnání a zabezpečit své živobytí jako všichni ostatní. Řešení podle ní nespočívá v pouhém poskytování materiální pomoci, aby lidé mohli přežívat ve svých domovských zemích. „Pokud mají západní země obavy z počtu přistěhovalců z východní Evropy, musí se samy podílet na budování lepších struktur potřebných pro zvýšení kvality života v chudších zemích a mezi tamními Romy. Převažuje romantická představa, že lidé ze svých domovů neodcházejí, pokud mají co jíst a kde spát. Když ale lidé žijí ve špatných podmínkách, nemají možnost pracovat, většinou takové místo opustit chtějí. Aby měli Romové větší šance na lepší budoucnost, musí ale dojít i ke změně uvnitř romské komunity samotné. Měli by sami myslet na to, která cesta je nejlepší, aby mohli dosáhnout lepšího života a aby měli v životě více možností. Měl by existovat širší podpůrný systém, který by jim v mnohém pomohl. Měli by mít lepší životní podmínky. Potom by nedocházelo k tak vysoké míře migrace, lidé by měli šanci na lepší život v místě, kde se narodili. Neznamená to, že by neměli mít možnost cestovat, ale především by měli mít lepší podmínky k životu u sebe doma, aby nemuseli jezdit žebrot do ciziny.“

Co se týče finské romské komunity, Kibu nejvíce znepokojuje postavení žen a dětí v rámci rodiny. „Mělo by se změnit postavení mužů ve zdejší romské kultuře. Ženám a dětem by mělo být v romských rodinách přiznáno více práv. Romská společnost by se tak stala vyváženější a rovnoprávnější. Pokud se povede lépe ženám a matkám, povede se lépe i jejich dětem. Tato oblast by měla být více zvažována a promyšlena. Žádá si ale i přímou akci. Je potřeba podpořit vývoj, který se nespokojí s prvními úspěchy, ale bude je dále rozvíjet. Když je

pozice žen a dětí ve společnosti slabá, jsou muži těmi, kteří rozhodují za všechny. Tato rozhodnutí ale nemusí být pro ženy a pro děti nejlepší. Pokud muži chtějí například cestovat, potom je musí následovat celá rodina. To znemožňuje dětem pravidelnou školní docházku a omezuje jejich budoucí šance na lepší život.“

Kiba se také snažila o dosažení změny tím, že se angažovala v politice. Ve volbách do finského parlamentu v roce 2007 kandidovala za Levicovou alianci. O dva roky později kandidovala ve volbách do Evropského parlamentu. „Vstup do politiky ale nenaplnil moje očekávání. Měla jsem pocit, že touto cestou nebudu mít možnost dosáhnout skutečné změny v reálném životě, a namísto toho budu spíše svádět boje v politické soutěži, což vlastně odvede moji pozornost od skutečných problémů.“

Vzhledem k narůstajícímu počtu výzkumů, zaměřených na romskou kulturu, jazyk a další aspekty života Romů, se Kiba obává, že pohled na Romy, který je ve výzkumech prezentován, někdy nereflexuje skutečnou situaci, ale ukazuje spíše její exotickou stránku. „Nesouhlasím s přístupem některých vědců, kteří vidí Romy jako představitele exotické kultury, kterou můžeme zkoumat jako určitý příklad primitivního způsobu života v primitivních podmínkách. Mám pocit, že u veřejnosti je dominantní tento exotický obraz, zatímco tihle lidé potřebují pomoc a podporu nejen jako jednotlivci, ale i jako celá společnost, aby se mohli dál rozvíjet na mnoha úrovních a dosáhnout vyššího životního standardu, stejně jako lepšího porozumění s ostatními kulturami, které žijí kolem nich. Totéž se děje při snahách o popis muslimských kultur. Pozornost zde opět není věnována skutečnému životu. Někteří výzkumníci nevidí reálný obraz kultury a nedokáží uchopit každodenní obyčejný život. Pokud nemáme dostatek znalostí o určité kultuře a lidech, kteří ji tvoří, je jednoduché uvěřit všemu, co nám o ní říkají, a uchýlit se k určitým mystifikacím, bez toho abychom skutečně rozuměli konceptu jejich zvyků a tradic. Právě tohle se děje ve Finsku, ale i jinde ve světě, při popisu romských komunit.“

Jako umělkyně s širokou sítí kontaktů je Kiba tím nejlepším člověkem k odborné diskusi o romském umění ve Finsku i ve světě. Byla dvakrát na Benátském bienále, účastnila se akcí, které sdružují umělce z různých prostředí, a dnes takové akce i sama organizuje. V roce 2013 spolu s Kaarinou Majander spojily několik romských umělkyní na výstavě doprovobené sérií workshopů s názvem „Já, ty a ti druzí“ (*Minä, te ja muut*). Svá díla zde prezentovaly umělkyně jako Lita Cabellut ze Španělska, Delaine Le Bas z Velké Británie, Sara Elter z Itálie, Mari-ka Schmiedt z Rakouska, Maja Ljubotina ze Slovinska, Márta Bada a Erika Lakatos z Maďarska a samozřejmě nechyběla ani Kiba Lumberg. Cílem bylo veřejně představit tyto úspěšné ženy, které se staly profesionálními umělkyněmi navzdory nižšímu postavení žen a Romů ve svých společnostech, a zároveň tak zpochybnit představu o některých starých romských tradicích.

Výstava „Já, ty a ti druzí“ byla pro Kibu a Kaarinu velkým úspěchem. Konala se ve dvou významných finských městech, v hlavním městě Helsinkách a v Tampere.

Pozitivního ohlasu se dočkala zejména v Tampere. Kromě výstavy děl vybraných romských autorek organizátorky představily také program složený z diskusí a seminářů zabývajících se aktuálními důležitými tématy. Kiba tuto zkušenost hodnotí velmi pozitivně. „Bylo skvělé potkat se s romskými výtvarnými umělkyněmi a vzájemně se s nimi podělit o názory a nápady. Na akci se sešla umělecká díla z celého světa, a nám to dalo šanci podívat se, jak lidé v různých zemích o různých tématech uvažují a co je pro ně důležité.“

Sama Kiba se ale necítí být pouze romskou umělkyní, nýbrž umělkyní, která je ve spojení s dalšími směry umění. Cítí, že se vytvořila jakási romská umělecká scéna, která je ovšem zastíněna i svými temnými stránkami. „Jsem ráda, že se romské umění stává silnějším, pojí se k němu ale i jistý byznys. Existují některé organizace, pro něž je ‚romské umění‘ něčím, co se stalo jistou módou, možností, jak získat další peníze, například pro univerzitní historiky umění. Mají dobré zázemí a velké možnosti využívat finančních prostředků z EU, ale nemají dost znalostí a ani nejsou v kontaktu s jednotlivými umělci, takže svoje projekty nemůžou dobře nastavit a dobře vést. Byla bych ráda, kdyby se tohle změnilo. Jistě existuje mnoho lidí s velmi dobrými znalostmi, co se týče tématu romského umění, ale pro některé organizace je romské umění prostě jen možností, jak získat další finanční prostředky.“ Podle Kiby současná situace oslabuje postavení samotných umělců a celý systém, tak jak je nastaven, nepodporuje rozvoj romské umělecké scény. Zdá se jí, že umělci začínají pociťovat nedostatek podpory ze strany oficiálních institucí, ať už ve Finsku, nebo ve zbytku Evropy. Jména umělců jsou používána, aby bylo možné získat pro projekty finanční podporu, ale ty pro samotné umělce nemusí být žádným přínosem. Je pro ně stále těžší najít způsob, jak spolupracovat při vytváření a směřování další podoby umělecké scény, na které se pohybují. „Zdá se, že samotní Romové stojí stranou. Jsou zde lidé, kteří mluví o situaci Romů, ať už v umění nebo obecně, ale romští umělci nebo Romové zůstávají stranou a pozorují všechno jakoby z dálky. Myslím, že rozvoj romského umění musí být založen na spolupráci. Je nutné klást důraz na rozvoj možností, které romští umělci v současné době mají. Zároveň je nutné pozvednout úroveň jejich pracovních podmínek a také vzdělávání. Potřebují lepší uměleckou průpravu, chybí jim znalosti. Sama se na tomto poli pohybují již třicet let, vím, co se děje. V romské komunitě vidím velký potenciál. Existuje stále více organizací, které sdružují odborníky v oblasti umění, a vedle toho existují další organizace, které působí jako prostředníci mezi umělci, galeriemi, vzdělávacími a dalšími institucemi. Například historici umění, kteří pracují v uměleckých galeriích a muzeích. Existuje tolik různých profesí, které stojí mezi umělci a zbytkem systému. Nevěřím, že by tihle lidé umění přinášeli takovou přidanou hodnotu.“

Kiba je ale zároveň ráda, že byly učiněny některé kroky k rozšíření povědomí o romském umění. Oceňuje zejména Romský pavilon na Benátském bienále.

„Myslím, že to byla strhující součást Bienále. Tímea Junghaus na něm odvedla velký kus práce. Společně s Delaine Le Bas jsme ji hodně podporovaly.“ Kromě Bienále ale nenachází mnoho dalších příkladů velkých a úspěšných projektů. „Podle mě se ostatní projekty dělají jen pro peníze a romští umělci jsou jen jakoby jejich vzdálenými pozorovateli.“

Kiba tak sama začala pracovat na vybudování sítě finských romských umělců, zatím však bez většího úspěchu. Poukazuje na to, že její neshody s místními Romy jí znemožňují navázat užší kontakty s těmi Romy, kteří mají o umění zájem. „Mezi místní konzervativní a nábožensky založenou komunitou jsem považována za disidentku, mé snahy tedy přicházejí vniveč. Jsou tady lidi, kteří se pokoušejí dělat umění na amatérské úrovni, ale to je něco jiného. Daleko více potenciálu než v domácích komunitách tak vidím mezi Romy v zahraničí. Ti jsou podle mě otevřenější a vstřícnější. Zdejší Romové lpí na starých tradicích a konzervativních hodnotách. Jejich sociální podmínky například také nedovolují, aby v oblasti umění získali alespoň základní vzdělání. Ale nakonec i ve Finsku máme nadané Romy. Jejich rozvoj však ztěžuje fakt, že zdejší romská konzervativní společnost a příslušnost k různým vyznáním jim nedovolí intenzivněji navazovat kontakty.“

Kiba má dlouhodobé osobní plány na posílení vztahů mezi umělci z různých oblastí, a zejména pak na podporu žen v jejich životech a kariérách. Mezi lety 2005 a 2013 provozovala v Helsinkách galerii umění s názvem Aurinkogalleria (Sluneční galerie). Ta byla místem, které poskytovalo umělcům prostor pro spolupráci a pro představení jejich způsobu nahlížení na svět. V současnosti spolu s Kaarinou vedou rodinné centrum s názvem Sun Garden Residence, jež je otevřené ženám z celého světa, aby se zde mohly věnovat kreativní práci, utřídit si myšlenky, nebo si jen odpočinout od každodenních starostí. Chtějí vytvořit bezpečné prostředí, kde může každý vyjádřit své pocity a myšlenky, bez toho aby byl vystaven odsouzení.

Kiba má do budoucna velké a optimistické plány: „Chtěla bych něco zorganizovat dohromady s Romy ze zahraničí. Skrze vzájemné kontakty bychom mohli vytvořit společnou velkou síť. Byla bych ráda, kdyby spolu lidé mohli vytvořit nový svět, ve kterém bychom byli sjednocení. Lze toho dosáhnout ve spojení s dalšími Romy. A zároveň to může pomoci romským ženám a dětem – získat lepší pozici, větší přístup ke vzdělání a lepším zdrojům. Chtěla bych, aby si každý cenil ostatních lidí takových, jací jsou, a nechal je být tím, kým chtějí.“ Kiba doufá, že se postupně prosadí genderová i věková rovnoprávnost a že se lidé více otevřou světu kolem sebe. „Toto poselství nesou i moje výtvarné a literární práce a dokud budou na světě lidé, kteří usilují o změnu, moje naděje nezmizí.“

Z angličtiny přeložila Eva Nováková